

การศึกษาวิทยากรเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม EDUCATION OF THE LECTURER IN THE DHARMA PRACTICE OFFICE

¹ธนาวิทย์ กางการ, ²กมลรัตน์ ทองสว่าง และ ³ณัฐปภัสน์ นวลสีทอง
¹Thanawit kangkan, ²Kamonrut Tongawang and ³Natpapat Nualsithong

มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ, ประเทศไทย
Rajabhat Chaiyaphum University, Thailand.

¹Thanawit.kan@hotmail.com

Received: May 31, 2023; Revised: July 25, 2023; Accepted: August 30, 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ เพื่อศึกษาด้านวิทยากรเจ้าสำนักหรือพระวิปัสสนาจารย์ เพื่อการเรียนรู้ตามวิถีพุทธ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาด้านวิทยากรเจ้าสำนักหรือพระวิปัสสนาจารย์ของสำนักปฏิบัติธรรม ในอำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ ผลการศึกษาด้านวิทยากรเจ้าสำนักหรือพระวิปัสสนาจารย์ เพื่อการเรียนรู้ตามวิถีพุทธสรุปได้ดังนี้เนื่องจากจังหวัดชัยภูมิ เป็นสังคมเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ ยังไม่ค่อยมีใครให้ความสำคัญกับการปฏิบัติธรรมมากเป็นพิเศษ วิทยากรเจ้าสำนักหรือพระวิปัสสนาจารย์ต้องเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ มีลักษณะความเป็นผู้นำ มีปฏิภาณไหวพริบสามารถให้คำปรึกษาและสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับผู้ปฏิบัติธรรมได้ รู้การประยุกต์หลักธรรมคำสอนให้นำไปปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม และ ทนสถานการณ์ คุณสมบัติของเจ้าสำนักหรือพระวิปัสสนาจารย์ 1) เป็นผู้ประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่าง สร้างความเลื่อมใสความ ศรัทธาให้แก่ผู้ที่พบเห็น 2) เป็นผู้ที่มีความสงบ ความเรียบง่าย มีความ สดใส ทำให้สร้างบรรยากาศสำราญร่วมกันกับผู้ปฏิบัติธรรม 3) อธิบายให้เห็นชัดแจ้งว่าการปฏิบัติธรรมนั้น สามารถทำให้เกิดประโยชน์ในการนำไปใช้ในชีวิตรประจำวันได้ 4) สามารถทำให้เกิดความสนใจเกิดขึ้นกับผู้ปฏิบัติธรรม ให้เห็นว่าการปฏิบัติธรรมสร้างความสุขได้

คำสำคัญ : วิทยากรเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม หมายถึง พระวิปัสสนาจารย์ หรือพระผู้นำหลักการประพฤติปฏิบัติในศาสนาพุทธ

¹ อาจารย์ ดร., คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

² อาจารย์. คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์, สาขาวิชาการพยาบาลอนามัยชุมชน คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

Abstract

This research to study in the field of lecturers or monks for learning according to the Buddhist way have a purpose 1. To study the field of lecturers or monks of the Office of Dharma Practice in Muang District, Chaiyaphum Province. The results of the study in the field of lecturers or monks. For learning according to the Buddhist way can be summarized as follows, because Chaiyaphum Province It is mostly an agricultural society. There is still no one who attaches great importance to the practice of Dharma. Instructors or monks must be knowledgeable and competent. have leadership traits witty able to give advice and be able to solve problems that arise with the practitioners know how to apply the doctrine of the doctrine to be able to implement appropriately and keep up with the situation. 1) Be a role model and act as a role model build trust faith for those who see. 2) He is calm The orderliness is bright, creating a cheerful atmosphere together with the dharma practitioners. 3) Explain clearly that the practice of Dharma can bring benefits in bringing to use in daily life to see that practicing dharma can create happiness

Keywords: Lecturer of the Dharma practice school means a Vipassana teacher. or a monk who leads principles of behavior in Buddhism

บทนำ

ประชากรในจังหวัดชัยภูมิมีจำนวนเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ มีสำนักเกิดขึ้นมากมาย และสำนักปฏิบัติธรรมที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียน ตลอดจนสำนักปฏิบัติธรรมเอกชนที่ดำเนินด้วยตนเองหรือรูปแบบแต่ละสำนักเอง ทั้งนี้สำนักดังกล่าวมีเป้าหมายเดียวกันที่จะทำให้คนมีคุณธรรมสังคมอยู่ดีมีสุขและได้เข้าถึงหลักแก่นธรรมพระพุทธศาสนา

จากความสำคัญดังกล่าวข้างต้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาพระวิทยากร เพื่อศึกษาด้านวิทยากรเจ้าสำนักหรือพระวิปัสสนาจารย์ เพื่อการเรียนรู้ตามวิถีพุทธ มีวัตถุประสงค์ 1.เพื่อศึกษาด้านวิทยากรเจ้าสำนักหรือพระวิปัสสนาจารย์ของสำนักปฏิบัติธรรม ในอำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ ข้อมูลที่ได้มาใช้ในการวางแผนทางศูนย์ปฏิบัติธรรมให้เป็นแบบแผนอย่างถูกต้องและเหมาะสมในการพัฒนาการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมของสำนักปฏิบัติธรรมในอำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ เป็นสังคมคุณภาพและสังคมมั่นคงสร้างความมั่นคงในมิติใหม่โดยใช้สวนธรรมเป็นฐานชุมชนตลอดจนขยายผลสืบต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาด้านวิทยาการเจ้าสำนักหรือพระวิปัสสนาจารย์ของสำนักปฏิบัติธรรม ในอำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ

1.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ พระสังฆาธิการระดับบริหารที่มีอำนาจในการกำหนด นโยบาย เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์และผู้เกี่ยวข้องหรือผู้ปฏิบัติธรรมในสำนักปฏิบัติ ธรรมประจำจังหวัดในอำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ จำนวน 12 รูป

1.2 กลุ่มประชากรผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ ประชาชนที่เข้าปฏิบัติธรรมในสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดในอำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ จำนวน 306 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในวิจัย มี 2 ส่วน คือ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่ การใช้โปรแกรมสำเร็จรูปในการวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์จากการสัมภาษณ์ สรุป วิเคราะห์และนำเสนอในเชิงพรรณนาต่อไป

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง ศูนย์ปฏิบัติธรรมและเรียนรู้ตามวิถีพุทธ “การพัฒนาการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดชัยภูมิ” บ้านหนองหญ้าปล้อง (เป็นการศึกษาวิจัยแบบผสมผสานวิธี)Mixed Methodology Research) ประกอบด้วย การวิจัยเชิงคุณภาพ)Qualitative Research) โดยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย การ สัมภาษณ์เชิงลึก)In-depth Interview) สังเคราะห์แนวทางจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 12 ท่าน กับการสนทนากลุ่มเฉพาะ)Focus group Discussion) จากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 10 ท่าน และการวิจัยเชิงปริมาณ)Quantitative Research) ศึกษาการแจกแบบสอบถาม)Questionnaire) จำนวน 306 ชุด ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลการวิจัยและประมวลผลที่ได้โดยการวิเคราะห์เชิงพรรณนา ซึ่งได้ผลการ วิเคราะห์ข้อมูลจากการวิจัย ดังนี้

1. พระวิปัสสนาจารย์ต้องพัฒนาความสามารถของตนเองให้เพิ่มขึ้นตลอดเวลาและ ต้องสร้างความน่าเลื่อมใสศรัทธาแก่ผู้พบเห็นทั่วไป พระสังฆาธิการควรจัดให้มีการส่งเสริมให้ฝึกพระวิปัสสนาจารย์รุ่นใหม่ ๆ เพื่อให้สามารถรองรับผู้เข้ามาปฏิบัติธรรมได้อย่างเพียงพอ การมีพระวิปัสสนาจารย์จำนวนมากๆ จะทำให้ผู้ปฏิบัติมีทางเลือกเพิ่มขึ้นในการเข้าปฏิบัติธรรม เพราะพระวิปัสสนาจารย์แต่ละรูปก็มีความสามารถที่ต่างกัน มีเทคนิคการสอนการฝึกอบรมที่หลากหลายแตกต่างกันออกไป

ตารางที่ 1 แสดงค่าความถี่ ด้านวิทยากร

ข้อที่	ประเด็น/ตัวบ่งชี้	ความถี่	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
1	พระวิปัสสนาจารย์มีจำนวนน้อย ไม่เพียงพอกับจำนวนผู้ปฏิบัติธรรมในจังหวัดชัยภูมิ	7	1,4,5,6,7,9,10
2	พระวิปัสสนาจารย์ต้องมีความรอบรู้ความ สามารถ มีปฏิภาณไหวพริบ	12	1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,
3	พระวิปัสสนาจารย์ต้องมีบุคลิกภาพที่ดีมีความสงบ นิ่ง เยือกเย็น มีการปรับตัวให้ทันยุคทันสมัย พัฒนาตนเองให้มีความสามารถเพิ่มขึ้น	5	2,3,5,8,11
4	ต้องมีการสร้างพระวิปัสสนาจารย์ใหม่ๆ เพิ่มขึ้น	6	4,5,6,7,9,10
5	และมีการฝึกอบรมพระวิปัสสนาจารย์ที่มีอยู่ก่อนแล้ว ให้มีความสามารถเพิ่มขึ้น	9	3,5,6,7,8,9,10,11,12
	พระวิปัสสนาจารย์ต้องมีความเป็นผู้นำที่ดีมีความเชี่ยวชาญในการสอนหรือถ่ายทอดการปฏิบัติธรรม		

2. ผลการวิเคราะห์การพัฒนาการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดชัยภูมิ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามเกี่ยวกับการพัฒนาการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมของ สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดชัยภูมิ ด้านสันตัสสนา ด้านสมาทปนา ด้านสมุตเตชนา และด้านสัมปหังสนา ด้านสถานที่ ด้านวิทยากรและด้านรูปแบบการปฏิบัติธรรม ซึ่งแสดงด้วยค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและการแปลผล โดยรวม

การพัฒนาการส่งเสริมการปฏิบัติธรรม ของสำนักปฏิบัติ ธรรมจังหวัดชัยภูมิ	ระดับความคิดเห็น		การแปลผล
	$\bar{x}$	S.D.	
1. ด้านสถานที่ (วัดหรือสำนักปฏิบัติธรรม)	4.14	0.48	มาก
2. ด้านวิทยากร (พระวิปัสสนาจารย์)	4.35	0.48	มาก
2.1 สันทสสนา (ชี้แจงให้เห็นชัด)	4.14	0.37	มาก
2.2 สมาทปนา (ชักจูงให้ปฏิบัติธรรม)	4.13	0.40	มาก
2.3 สมุตเตชนา (สร้างความแคล้วคล้า)	4.35	0.48	มาก
2.4 สัมปหังสนา (สร้างความร่าเริงแจ่มใส)	4.32	0.47	มาก
3. ด้านรูปแบบ (การปฏิบัติธรรม)	4.29	0.46	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม	4.24	0.46	มาก

จากตารางที่ 2 พบว่า การพัฒนาการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดชัยภูมิ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากมีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=4.24$, S.D.=0.46) เมื่อจำแนกเป็นรายด้านแล้วอยู่ในระดับมาก โดยด้านที่มีปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาการ ปฏิบัติธรรมสูงสุด คือ ด้านวิทยากร (พระวิปัสสนาจารย์) ($\bar{x}=4.35$, S.D.=0.483) มีค่าเฉลี่ยใน ระดับมารกรองลงมาคือ ด้านรูปแบบ(การปฏิบัติธรรม) มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{x}=4.29$, S.D.=0.46)มีค่าเฉลี่ยใน ระดับมากและด้านสถานที่(วัดหรือสำนักปฏิบัติธรรม) ($\bar{x}=4.14$, S.D.=0.478) มีค่าเฉลี่ยใน ระดับมาก

อภิปรายผล

หลักพัฒนาบุคลากร สามารถอธิบายสนับสนุนการพัฒนา ด้านบุคคล ได้คือ 1) สมุตเตชนา พระวิปัสสนาจารย์เป็นผู้ประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่าง สร้างความเลื่อมใสความ ศรัทธา ให้แก่ผู้ที่พบเห็น 2) สัมปหังสนา พระวิปัสสนาจารย์เป็นผู้ที่มีความสงบ ความเรียบร้อย มีความ สดใส ทำให้สร้างบรรยากาศร่าเริงร่วมกันกับผู้ปฏิบัติธรรม3) สันทสสนา พระวิปัสสนาจารย์อธิบาย ให้เห็นชัดแจ้งว่าการปฏิบัติธรรมนั้น สามารถทำให้เกิดประโยชน์ในการนำเอาไปใช้ในชีวิตประจำวัน ได้ 4) สมาทปนา พระวิปัสสนาจารย์ สามารถทำให้เกิดความสนใจเกิดขึ้นกับผู้ปฏิบัติธรรม ให้เห็นว่า การปฏิบัติธรรมสร้างความสุขได้

(1) ด้านสันทสสนา

การปฏิบัติธรรมของประชาชนในจังหวัดชัยภูมิยังมีความจำเป็นต้องมีพระวิปัสสนาจารย์ คอยให้การฝึกอบรมได้อย่างถูกต้องประชาชนเองจะต้องได้รับรู้ถึงผลของการปฏิบัติด้วยตัวเอง ได้รู้

ถึงคุณประโยชน์ของ การปฏิบัติธรรมทั้งส่วนบุคคลและส่วนรวม การที่ผู้ปฏิบัติธรรมได้รู้ถึงที่มาของ ธรรมะทำให้ตั้งตนอยู่ในศีลธรรม สามารถพัฒนาตนเองในการดำเนินชีวิตได้จากการปฏิบัติธรรม ดังนั้น หากได้รับรู้ถึงผลของการปฏิบัติธรรมว่ามีประโยชน์จะทำให้ประชาชนเองมีความสนใจและ หาเวลาและโอกาสเข้าปฏิบัติได้มากขึ้นพระวิปัสสนาจารย์เองก็ต้องมีการพัฒนาให้ มีความสามารถ เพิ่มขึ้น และต้องปรับตัวให้ทันกับโลกาภิวัตน์ เพื่อเพิ่มความทางเลือกให้กับประชาชนได้เข้าวัดเข้า สำนักปฏิบัติธรรมให้มากขึ้น ประชาชนจะให้ความสนใจในการปฏิบัติธรรมได้มาน้อยเพียงใด

(2) **ด้านสมถปฏิบัติ** ยอมรับในการอบรม ทำให้น้ำติดตาม สามารถนำไปแก้ไขปัญหา และปฏิบัติจริงได้ การกำหนดระยะเวลาของ การปฏิบัติธรรมให้เหมาะสมกับผู้เข้าปฏิบัติจะทำให้ไม่ เบื่อหน่าย ทำให้ผู้ปฏิบัติธรรมสามารถเลือกช่วงเวลาได้ ก็จะเป็นประโยชน์กว่า พระวิปัสสนาจารย์มี หลักในการพูดเพื่อเชิญชวนให้ปฏิบัติตามได้ พระวิปัสสนาจารย์มีวิธีการในการนำปฏิบัติธรรมได้ทั้ง ในระดับต้น ระดับกลาง และระดับสูง พระวิปัสสนาจารย์ต้องรู้จักการใช้คำพูดให้เกิดความ ประทับใจเกิดเป็นความยินดี

(3) **ด้านสมถปฏิบัติ** การปฏิบัติธรรมทำให้เกิดสติและปัญญา ส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ใน การปฏิบัติธรรมให้มากขึ้น เพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ที่ปฏิบัติธรรมสม่ำเสมอหรือบ่อย ๆ จะ เป็นผู้ที่มีความสุขุมเยือกเย็น มีบุคลิกภาพงดงาม การปฏิบัติธรรมจะทำให้เกิดศีล สมาธิ และ ปัญญา มีความรอบคอบและสงบนิ่ง ซึ่งจะสร้างความแก่กล้าให้เกิดขึ้นได้นั่นเอง ในส่วนของ พระสงฆ์และพระวิปัสสนาจารย์ก็มีส่วน สำคัญในการสร้างความแก่กล้าให้กับผู้ปฏิบัติธรรม ด้วย การปฏิบัติให้เห็นเป็นแบบอย่าง ให้กำลังใจ ผู้ปฏิบัติธรรมให้มีความพากเพียรอดทนและความ มั่นใจ

(4) **ด้านสัมปหังสนา** ในการฝึกอบรมปฏิบัติธรรมควรจัดให้มีกิจกรรมอื่น ๆ ที่ทำให้เกิด ความผ่อนคลายเพื่อให้ได้หยุดพักเป็นระยะ ๆ การปฏิบัติธรรมจะทำให้ผู้ปฏิบัติธรรมมีความสงบทั้ง ทาง ร่างกาย และจิตใจ เมื่อมีความสงบก็จะส่งผลให้เกิดความร่าเริงแจ่มใส ความสดชื่นทั้งร่างกาย และใจขึ้นได้ ซึ่งทำให้ประชาชนเข้าปฏิบัติธรรมได้อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ

การพัฒนาบุคลากรมีแนวทางในการพัฒนา 3 แนวทาง คือ

1) การให้การศึกษ หรือการเรียนรู้ เป็นการเตรียมการขั้นพื้นฐาน ปลุกฝังคุณค่าและ ทศนคติให้รู้จักการใช้วิจารณ์ญาณ ดังนั้น การศึกษาจึงเป็นเครื่องมือหรือ กระบวนการอย่างหนึ่ง ที่ จะทำให้เกิดคุณภาพของบุคลากร เพื่อให้เกิดความรู้เดิมความรู้

2) การฝึกอบรม โดยมีวัตถุประสงค์ในการยกมาตรฐานการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น เป็น กิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อเพิ่มผลการปฏิบัติงานของบุคลากร ให้ได้เรียนรู้ และเสริมสร้างทักษะความ ชำนาญ

3) การพัฒนาบุคลากร เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงในผลของการปฏิบัติหน้าที่ จากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่งที่สูงขึ้น ซึ่งการพัฒนาบุคลากรนั้น จำเป็นต้องมีการวิเคราะห์ ความ ต้องการในการพัฒนามาก่อน โดยพิจารณาลักษณะของงานเป็นหลัก จึงจะจัดการพัฒนาบุคลากร ใน รูปแบบต่าง ๆ และต้องมีการประเมินติดตามผลการพัฒนาบุคลากรและต้องมีการประเมินติดตาม ผล การพัฒนา อย่างสม่ำเสมอด้วย เพื่อให้รับทราบข้อบกพร่องในการพัฒนาเพื่อนำมาปรับปรุงใน

การ จัดการพัฒนาศุคลากรที่เหมาสมต่อไป เป็นการเพิ่มศัภยาพของศุคลากร การพัฒนาศุคลากรนั้น เป็นกระบวนการบริหารทรัพยากรศุคลากรที่ต้อการศุคลากรที่มีประสิทธิภพในการปฏิบัติงานมากยิ่งขึ้น โดยการเพิ่มพูนความรู้ความสามารถ ทั้งนี้การพัฒนาศุคลากรดังกล่าว มีวิธีการหลายวิธีที่จะเพิ่มพูนความรู้ให้แก่ศุคลากร เช่น การฝึกอบรม การศึกษาต่อ การศึกษาดูงาน และการประชุมสัมมนา เป็นต้น

ด้านวิทยากรควรจรรวมถึงบุคคลอื่นๆ อาจจะต้องมีการปรับรูปแบบของการปฏิบัติธรรมให้เหมาสมกับผู้อุ้ปฏิบัติธรรมนอกเหนือจากพระวิปัสสนาจารย์ เช่น เจ้าหน้าที่ ฝ่ายอื่น ๆ เช่น แม่ครัว พนักงานต้อนรับ แม่บ้าน เป็นต้น การปฏิบัติธรรมยังเป็นลักษณะที่เป็น นามธรรมยากต่อการทำความเข้าใจ ต้องร่วมกันคิดว่าจะทำอย่างไรให้เป็นรูปธรรมได้ จะทำอย่างไรให้ประชาชนเข้ามาปฏิบัติธรรมได้มากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- ฉัตรชัย ธรรมครบุรี.(2557).“การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาของโรงเรียนรางวัลพระราชาทาน”. บัณติติวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ฉันทนา กล่อมจิต.(2546).“รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแพร่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา :กรณีศึกษาวัดป่าบ้านค้อ อำเภอบ้านฝือ จังหวัดอุดรธานี”รายงานการวิจัย.กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการการศึกษา.
- เฉลิมเกียรติ สงาศรี. (2549).“การพัฒนาศุคลากรครูด้านการจัดการเรียนรูที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญแบบบูรณาการโรงเรียนบ้านแกนทราย สำนักรงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1”. รายงานการวิจัย. บัณติติวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ดวงกมล ทองคนารักษ.(2553). “รูปแบบโครงการปฏิบัติธรรมที่เหมาสมสำหรับชาวต่างประเทศในประเทศไทย”. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณติติวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูวิจิตรธรรมวิภาฯ (บุญเลิศ หงษา/ปัญญาโธ).(2561).การพัฒนาการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดประจวบคีรีขันธ์. บัณติติวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

